

ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ І ЙОГО ТИПОЛОГІЯ

Вітковський Юрій Петрович

кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (м. Харків, Україна)

ORCID: 0000-0001-5806-8671

vice-rector@khntusg.info

У статті обґрунтовано важливість дослідження науково-практичних аспектів потенціалу економічного зростання суб'єктів бізнесу, визначено його вплив на стан національної економіки та добробут країни. Встановлено, що сутність потенціалу визначається через якісні, кількісні показники та через площину процесів та тенденцій розвитку ефективності функціонування окремих суб'єктів, надано визначення потенціалу економічного зростання. Охарактеризовано основні чинники, які впливають на рівень потенціалу та групи показників, за якими оцінюється потенціал економічного розвитку підприємств. Доведено, що економічний розвиток суб'єктів бізнесу повинен формуватись на основі концепції та сучасної моделі розвитку підприємства.

Ключові слова: потенціал економічного зростання, суб'єкт господарювання, національна економіка, чинники, сільське господарство, екстенсивний тип розвитку, інтенсивний тип розвитку.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.3.14>

Постановка проблеми. Потенціал економічного зростання суб'єктів бізнесу є центральною проблемою в економіці, яка постає перед багатьма країнами. За динамікою розвитку потенціалу економічного зростання можна судити про стан розвитку національної економіки, про становище життєвого рівня суспільства, про можливості вирішення проблем обмеженості ресурсів. Він є основним показником розвинення і добробуту будь-яких країн. Навіть, є однією з головних макроекономічних цілей держави, досягнення яких зумовлює необхідність випереджального зростання національних доходів порівняно із збільшенням чисельності населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та методичних аспектів формування та оцінки економічного потенціалу підприємств досліджували такі науковці, як: Березін О.В. [1], Данько Ю.І. [9], Квасній Л. Г. [2], Лалин Е.В. [3], Маслак О.І. [4], Пантелєєв М.С. [5], Отенко І.П. [6], Федонін О.С. [7], Шулік В.А. [8] та інші. Враховуючи значний науковий доробок, залишається невирішеним певне коло питань, які потребують додаткового дослідження.

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів та типології потенціалу економічного зростання суб'єктів аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження та узагальнення існуючих теоретичних здобутків щодо основних категорій, пов'язаних з проведенням дослідження, дозволяє розкрити сутність розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Як ключові дефініції в дослідженні виокремлені: «потенціал», «економічний потенціал», «інновації», «інвестиції» та «інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства». Розуміння сутності потенціалу дозволяє ідентифікувати його не лише через якісні та кількісні показники існуючого стану об'єкта, а в площині процесів та тенденцій розвитку ефективності функціонування окремих суб'єктів та економічної системи загалом, через призму наявних та потенційних можливостей, які зможуть проявити себе в певних обмежених умовах функціонування суб'єктів ринкових відносин. При чому до основної особливості формування потенціалу підприємств, насамперед, віднесено їх ресурсне забезпечення, яке є подальшим базисом формування напрямів розвитку їх виробничо-комерційної

діяльності.

Під потенціалом економічного зростання можна розуміти зростання обсягу пропозиції товарів (робіт, послуг), що створені за певний обраний фінансовий період. Потенціал економічного зростання можна визначати багатьма чинниками, найвагомішими з яких є можна вважати фактори впливу попиту та пропозиції.

Чинники пропозиції зумовлюватимуть фізичну спроможність потенціалу до зростання. Визначають наступні:

- 1) кількісні та якісні характеристики природних ресурсів;
- 2) кількісні та якісні характеристики трудових ресурсів;
- 3) обсяги капіталів;
- 4) технологічний розвиток та потенціал.

Перелічені чинники потенціалу пропозиції, що можна вважати базою потенціалу для економічного зростання, визначатимуть можливості фізичного збільшення обсягів товарів. Лише наявність значних кількісних або покращених за якісними характеристиками ресурсів, враховуючи їх техніко-технологічний потенціал, даватиме змогу суб'єктам виготовляти більші обсяги товарів.

Потенціал економічного зростання залежатиме також від чинника попиту. Тобто середовище макроекономічного розвитку матиме забезпечувати відповідний рівень сукупних видатків. За такого рівня повністю використовуватимуться наявні ресурси. Неприятливі умови макросередовища (високі податкові чи відсоткові ставки, низький рівень завантаження виробничих можливостей та потужностей тощо) сповільнюватиме потенціал економічного зростання. В першу чергу через те, що він не забезпечуватиме повнішого використання обмежених за кількістю наявних ресурсів.

Чинники попиту й пропозиції, що впливають на потенціал економічного зростання, між собою взаємопов'язані. Так, неповнота використання потенціалу в розрізі трудових ресурсів сповільнюватиме темпи нагромадження та споживання капіталів. Те, навіть, навпаки, знижений темп запровадження інновацій та нововведень з одночасним інвестиційним забезпеченням зможе спричинити негативні наслідки, особливо в частині збільшення рівня безробіття.

До факторів розподілу, які також є складовими потенціалу економічного зростання, можна віднести окремо розподіл природних ресурсів, а також трудових і фінансових. Воно повинно бути організовано за таких відповідних умов, при яких більшою мірою сприятиме потенціалу економічного зростання (приросту обсягів товарів, поліпшенню їх якісних характеристик та вдосконалення виробництва).

Існує низка інших чинників, які впливатимуть на потенціал економічного зростання. Однак вони складно піддаватимуться кількісним характеристикам. Це, в першу чергу, соціокультурні та інституційні фактори. Зокрема, значний вплив з позитивним результатом на потенціал економічного зростання суб'єктів бізнесу справлятиме сприятливі соціальна, політична і культурна атмосфери, що склалися в заданих умовах. При цьому суспільний вплив розглядатиме матеріальний результат комерційного успіху, як головної бажаної соціальної мети.

Суб'єкти торгівлі, фермерства, підприємництва, винахідництва - це потенційно вигідні види діяльності, а особи, щов цьому зайняті, користуються повагою. Важливими соціокультурними чинниками потенціалу економічного зростання є позитивні ставлення до інновацій. У розвинених країнах світу потенціал економічного зростання оцінюють як великі блага для людей. Нарешті, за умов тривалого періода потенціал економічного зростання залежатиме від політичної структури та організації суспільства. Країна, політична система якої спирається на принципи демократії, характеризується впорядкованими відносинами по праву власності, процедурам укладання й виконання договорів, здійснюється, зазвичай, значно скоріше, ніж в країні з недемократичною, неправовою структурою.

Збільшення обсягів національного виробництва можливе через досягнення окремих результатів. По-перше, це можливо за рахунок зростання кількості чинників, а також через збільшення ефективності їхнього використання. Тому слід розрізняти наступні типи потенціалу економічного зростання, зокрема, екстенсивний тип та інтенсивний.

Екстенсивний тип розвитку потенціалу економічного зростання являє собою нарощення обсягів виробництва продукції на основі зростання кількості чинників відносно технологій.

Інакше кажучи, обсяг продукції зростатиме через збільшення площі сільськогосподарських угідь та таких ресурсів. При цьому продуктивність залишатиметься незмінною.

Інтенсивний тип розвитку потенціалу економічного зростання слід розуміти через збільшення обсягів виробництва продукції на основі зростання ефективності використання обмежених ресурсів. Тобто через збільшення продуктивності та росту кваліфікації робітників, поліпшення використання реальних капіталів, використання новітніх машин, технологій і механізмів, ефективнішою організації діяльності суб'єктів господарювання тощо. За цього типу розвитку потенціалу економічного зростання продуктивність підвищується.

Одночасно необхідним є звернути увагу на фактори, які стримують потенціал економічного зростання. До них належать так як:

- обмеження зі сторони сукупного попиту (тобто недостатність рівня сукупних затрат призводитиме до того, що

дійсний темп збільшення відставатиме від потенційно можливого);

- соціальна та політична атмосфера в діяльності суб'єктів бізнесу, рівень ресурсних та екологічних обмежень, державне регулювання приватного бізнесу (зокрема, можливості законодавчої діяльності щодо регулювання діяльності тощо).

До чинників, які негативним чином впливатимуть на процес розвитку потенціалу економічного зростання, належать, в першу чергу, невідповідності в площині господарської діяльності, недобросовісність при ставленні до виробництва, несприятливість природно-кліматичних умов (в першу чергу, для умов сільськогосподарського виробництва). Тобто всі ті чинники, що стримують зростання продуктивності та розвитку потенціалу економічного зростання загалом.

Потенціал економічного розвитку є багатофакторними процесами, які відображають зміну усіх сфер господарського життя країни та умов господарюючих суб'єктів. Потенціал економічного розвитку можна також продуктивно досліджувати лише в довгостроковому періоді.

Основними показниками розвитку потенціалу економічного зростання країни слід вважати ВВП в розрахунку на душу населення. За таким показником держави поділяють на розвинені іпті, що розвиваються. Наприкінці ХХ ст. до розвинених країн відносили з середнім ВВП на душу населення більш ніж 12 тис. дол. / рік. В окремих країнах (Кувейт, Саудівська Аравія) такий показник ВВП дорівнював показникам розвинених країн. Однак за іншими схожими в розрахунках показниками такі країни не можна відносити до розвинених.

Показники результативності функціонування найбільшою мірою характеризуватимуть рівень розвитку потенціалу економічного зростання. Це спричинено тим, що вони відбивають ефективність використання головних факторів виробництва. Серед вагомій групи таких показників є найважливішими наступні:

- продуктивність, яка характеризується ефективністю використання факторів „праці". Цей показник у розрізі національної економіки розраховують відношенням валового внутрішнього продукту до кількості зайнятого населення. Часто його називають виробництвом на одного працівника;

- капіталовіддача (відношення валового внутрішнього продукту до основних виробничих фондів).

- капіталомісткість (обчислюють як співвідношення грошової вартості основних виробничих фондів до обсягу валового внутрішнього продукту чи національного доходу);

- матеріаломісткість виробництва (співвідношення затрат матеріальних ресурсів до виробленої продукції).

Економічний розвиток підприємств та потенціал економічного зростання являє собою процес, що забезпечує перехід від одного становища до іншого з урахуванням мінімальних процесів. Особливостями кожного окремого економічного становища господарюючих суб'єктів забезпечуватиметься неможливістю повного повторення кількісних та якісних характеристик, а також сил впливу чинників, які його визначатимуть.

Базовою основою розвитку потенціалу економічного зростання суб'єктів бізнесу вважають різноманітні зміни, як за внутрішнім, так і за зовнішнім характерами, що є результатами взаємодій економічних об'єктів та їх різних характерних властивостей. Соціальні та економічні зміни у

суб'єктів бізнесу матимуть об'єктивність характеру, тому слід вважати, що розвиток системи на різних рівнях (а також в розрізі підприємства) може бути цілеспрямованою або не спрямованою (спонтанною).

Розвиток потенціалів економічного зростання можна розглядати як процеси збільшення можливості та бажань задовольняти власні запити та потреби інших. Тому розвиток потенціалів економічного зростання економічної та виробничої систем являє собою процеси переходу систем у нові якісні стани через нагромадження кількісних потенціалів, змін й ускладнень структури і складу. Наслідком останнього має стати збільшення її здатностей чинити опір впливам чинників зовнішнього середовища та збільшення результативності функціонування.

Необхідно звертати увагу на той факт, що потенціал економічного розвитку не слід ототожнювати з процесом економічного зростання. Зростання означає збільшення в розмірах або в кількості, а розвиток – збільшення здатностей та компетенцій. Для росту характерними є кількісні характеристики, одночасно для розвитку вже характеристики атрибутивні. Одночасно, економічний розвиток містить в собі окремі елементи зростання. Між функціоналом економічного зростання та розвитком існує також тісний зв'язок. Тобто вони підсилюють дії один одного, між ними виникатиме зв'язок споріднений ефекту синергії. Для економічного зростання характерно не є обов'язкове зростання цінностей підприємств, однак розвиток без такого не можливий.

В економічній науковій літературі значну увагу приділяють визначенню сутності категорії «економічний розвиток» та категорії «потенціал економічного зростання». Оскільки проблеми забезпечення розвитку й зростання завжди були визначальними в діяльності суб'єктів бізнесу, окремих галузей та національної економіки загалом.

Розвиток економічної системи можна визначати як процеси закономірних змін, перехід суб'єкту господарювання з одного становища в інше, більш досконале. А також зміна застарілого якісного становища до нового, складнішого й вищим за рівнем. Виходячи з останнього, розвиток являє собою складне за змістом поняття. Економічний розвиток одночасно має всвоєму розумінні спрямований рух об'єктів, зміни їх якісних станів, а також передумови постійного зростання.

Особливостями досліджених економічних категорій можна визначити свідомі культиватії ідей потенціалу економічного зростання й економічного розвитку в суспільстві. Це проявляється через відділення сучасного і майбутнього, встановлюючи при цьому пріоритети за майбутнім. Одночасно сутність економічного розвитку відображатиме стратегії, а сутність зростання полягатиме у тактиці досягнення цілі на майбутню тривалу перспективу.

Наразі, в умовах постійної конкретизації потенціалу економічного розвитку, гостро постають питання екологічних та соціальних проблем і пов'язаних з цим загроз існування живої природи. Тому актуальними є проблеми постійного формування та регулярного забезпечення можливостей сталого розвитку. Він, за визначеннями спеціалізованої Комісії ООН, забезпечуватиме потреби нинішніх поколінь. Пр цьому, водночас не позбавлятиме майбутніх поколінь можливостями задоволення власних життєво необхідних потреб.

Серед визначених ключових категорій первинними є потенціал економічного зростання, яке є джерелом розвитку

та їх обов'язковою передумовою. Це закономірністю привело до розроблення довгострокових стратегій економічного розвитку України на базі логічного ланцюга «стабілізація – ріст – розвиток».

Потенціал економічного розвитку суб'єктів бізнесу наразі пов'язаний із зростанням наукоємних виробництв в основі базових галузей. Так, надзвичайну увагу приділяється стійким потенціалам економічного зростання, при чому особливо потенціалу зростання добробуту господарюючих суб'єктів. Тому, потенціал економічного зростання має стати похідною для того напряму розвитку, який враховуватиме соціалізацію економічної системи загалом.

Характеристика об'єктивних та суб'єктивних аспектів процесу економічного розвитку та потенціалу економічного зростання доводить, що її становище є проміжною стадією у становленні якісної нової розвинутої моделі. Потенціал економічного розвитку підприємств впливатиме на їх потенціал, в першу чергу, саме на ресурсний потенціал. Процеси змін потенціалу підприємств відбуваються безперервним шляхом, з різними швидкостями, які залежать від рівнів самих потенціалів. Обсяги наявних обмежених ресурсів мають великого значення для потенціалу економічного зростання підприємств. Однак, їх наявність не зумовлює потенціал розвитку. Недостатність обмежених ресурсів не зможе їх зупинити. Тому що, чим більший розвиток досягають підприємства, тим вони менше від них залежатимуть і здатні краще розпоряджатись окремими ресурсами. Тим самим, результативніше зможуть формувати свій власний ресурсний потенціал. В умовах зміни у зовнішньому середовищі одною з першочергових завдань має стати формування і оцінювання оперативних та перспективних потенціальних можливостей підприємств, тобто їх потенціалу. Це зумовлено необхідністю забезпечення результативності функціонування і зростання конкурентоспроможності підприємств на окремих цільових ринках.

Потенціал економічного розвитку підприємств оцінюються на основі використань систем показників, які слід поділити на окремі групи. До показників однієї групи відносять рівень результативності досягнення цілі для розвитку підприємств (зростання бізнес-процесів; задоволення запитів та очікувань потенційних споживачів; роцвинення внутрішніх підприємницьких можливостей; задоволення запитів та потреб власників бізнесу).

Показники іншої групи призначено для оцінки потенціалів підприємств, зокрема, наступних:

- обсяги виробництва продукції;
- фінансові показники;
- показники забезпеченості основними фондами та ефективність їх використання;
- показники результативності використання матеріальних ресурсів;
- показники ефективності використання трудових ресурсів та використання персоналу;
- показники результативності операційної діяльності;
- показники ефективності використання нематеріальних активів та інші).

Отже, доведено, що економічний розвиток слід розуміти як процес характерних якісних і кількісних змін комерційної діяльності суб'єктів бізнесу, що даватиме змогу підприємствам збільшувати ефективність виробничо-комерційної діяльності через результативне використання

всіх наявних ресурсів.

Економічний розвиток суб'єктів бізнесу має формуватись на основі концепції та сучасної моделі розвитку підприємства. Базовими з них є теорії спрямованого розвитку підприємства, циклічного розвитку та концепції життєвих циклів підприємства та його продукції.

Теорія спрямованого розвитку підприємства являє собою розвиток підприємства, який слід трактувати як послідовності переходу від одного становища (внутрішньої чи зовнішньої рівноваги), до іншої, яка є аналогічним станом, сформованим поточними обставинами і чинниками. Траєкторії розвитку потенціалу окремих підприємств можуть бути різного виду. Однак, в цілому вони залежатимуть від їх здатностей пристосовуватися до зміни середовища господарюючого суб'єкта та розв'язування внутрішніх суперечностей. В основу оцінки та аналізу розвитку потенціалу підприємств покладені виробничі функції і бюджетні обмеження.

При цьому основними критеріями дослідження є технічна результативність виробничих систем. Тобто здатність з відповідними якісними характеристиками перетворювати обрані фактори виробництва в окремі економічні блага. Перехід з однієї стадії технічної результативності до іншої потребуватиме додаткових затрат ресурсів і часу. Загальний розвиток потенціалу підприємств обмежено досягнутими рівнями розвитку та інновацій в науці і техніці.

Загалом, кожні окремі суб'єкти бізнесу проводять конкурентну боротьбу на обраних об'єктових ринках. Тому для глибокого їх дослідження необхідним є сегментування конкурентного середовища, яке проводять залежно від типу конкуренції, що склався. Процеси розподілу на окремі сегменти ринку мають врахувати той факт, що цільові ринки не є ізольованим сегментом. Вони повністю взаємопов'язані і

заміна існуючих конкурентних середовищ одного з них окремих чином впливатиме на конкурентні середовища іншого.

Типове представлення складових конкурентних середовищ в умовах проведення виробничо-комерційної діяльності українських сільськогосподарських підприємств, які є основними суб'єктами аграрного бізнесу, наразі, слід охарактеризувати наступним чином.

У кожному із представлених сегментів конкурентних середовищ суб'єктів агробізнесу головною запорукою існування їх гармонізації та постійного конкурентоспроможного розвитку має стати економічна свобода окремих суб'єктів господарювання. Це має відбутись в обраних сферах діяльності. Одночасно, слід включати у визначені механізми можливості вільного вибору видів діяльності та обирання стратегій підприємств. При цьому вибір постачальників матеріально-технічних та інших необхідних ресурсів має відбуватись за різними умовами конкурентної боротьби. Вибір окремих каналів розподілу товарів має спиратись на формування відповідної системи гнучкого ціноутворення.

Висновок. Процеси формування ефективного конкурентного середовища суб'єктів в умовах аграрного бізнесу значно залежатимуть від організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів. Передумовами формування та результативного функціонування конкурентного середовища мають стати відсутність дискримінації та рівноправність всіх суб'єктів аграрного бізнесу та окремих сегментів аграрного ринку. Вільність вибору суб'єктами агробізнесу власних організаційно-правових форм своєї виробничо-комерційної діяльності є першочерговими передумовами формування конкурентних середовищ, які спонукатимуть сільськогосподарських товаровиробників до збільшення ефективності виробничої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку / О. В. Березін. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.
2. Квасній Л. Г. Антикризове управління економічним потенціалом / Л. Г. Квасній // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 248–250.
3. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия: монографія / Е. В. Лапин. – Сумы: Университетская книга, 2002. – 309 с.
4. Маслак О.І. Особливості формування економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань / О.І. Маслак, Л.А. Квятковська, О.О. Безручко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9(135). – С. 36–46.
5. Пантелєєв М.С. Формування механізму стратегічного управління потенціалом підприємства / М.С. Пантелєєв, Н. М. Шматько // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 209–215.
6. Отенко И. П. Механизм управления потенциалом предприятия: научное издание / И. П. Отенко, Л. М. Малярец. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2003. – 220 с.
7. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. пос. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
8. Шулік В. А. Сутність інноваційного потенціалу великих промислових підприємств / В. А. Шулік, А. Н. Давидов. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2007. – № 9, Т. 1. – С. 66 – 85.
9. Данько, Ю. І. (2016). Теоретико-методологічне обґрунтування підходів до моделювання рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. Інноваційна економіка, (5-6), 76-80.

Yurii P. Vitkovskiy, PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Kharkiv, Ukraine)

The economic growth potential of agricultural business entities and its typology.

Research of the economic growth potential of business entities is an important area of scientific and practical research. It is established that it is one of the characteristics of the country welfare and determines the development level of the national economy. Key definitions related to the potential of economic entities are identified. It is established that the potential essence is determined by

qualitative, quantitative indicators and by the plane of the processes and the tendency of efficiency development of individual subjects functioning. The definition of the economic growth potential is given. The main factors that influence the potential level are characterized. The decisive role of innovation, the political structure and the organization of the society in shaping the potential of business entities' growth is emphasized. It has been established that the expansion of national production is possible due to the reduction of the factors number or the efficiency of their use. The differences between extensive and intensive types of development potential of economic growth are characterized. The factors that constrain the potential for economic growth are given (restriction on aggregate demand, social and political atmosphere in the activity of business entities, the level of resource and environmental constraints, state regulation of private business) and have a negative impact on it (unfairness in relation to production, adverse climatic conditions, etc.). The main indicators of developing the potential for country economic growth are given. The differences between the economic development potential and the economic growth process are emphasized. The essence of the economic system development is characterized. The scientific orientation of the economic development potential of the subjects is established. The groups of indicators are characterized by which the economic development potential of enterprises is estimated. It has been proved that the economic development of business entities should be based on the concept and modern model of the enterprise. The theory of the directed business development is characterized. It has been determined that the economic freedom of individual economic entities contributes to their existence, harmonization and a consistent competitive development.

Key words: potential for economic growth, economic entity, national economy, factors, agriculture, extensive type of development, intensive type of development.

Дата надходження до редакції: 29.08.2019 р.